

Da jeg ikke har anledning til å lese "Aftenposten" hver dag, kom jeg bare tilfeldigvis over Deres artikkel "To verdener" i nr. 157 for 5. april.

Denne artikkelen ga meg ideen å skrive til Dem, og jeg ber Dem være venlig å offere litt av Deres tid til å lese gjennom hva jeg har å anføre. Saken er jo den, hr. professor at det i langt videre forstand enn De etter Deres artikkel er klar over, eksisterer to verdener i relasjon til de forhold artikkelen berører.

De røper i Deres egne tilfelleer til de to sider to brev, en tydelig forbauselse over at vi på vår side ser på "rettsoppsigret" med andre øyne enn de og deres folk.

Personlig har jeg lenge vært klar over at klyften mellom de "to verdener" etterhvert blir mere og mere uoverstigelig. I mangt og meget lever vårt folk idag for delt på to helt adskilte kloder. Selv slaktninger som påa mange vis legger godviljen til for å nå hverandre, makker det ikke fordi det påa dette spesielle politiske område er tabu å snakke ut. Resten av krigstidens parole-terror en ikke å høre påa hva vi kunne ha å si, henger ennå igjen. Her er det ulykken ligger. Pressen gaar, som De tilsynelatende er oppmerksom på, foran her.

Da jeg leste "Aftenposten" slo det meg at jeg maatte snakke ut med Dem. Jeg anser det dog helt karakteristisk for situasjonen at jeg, naar jeg nå vil realisere denne tanke, vet jeg ikke hvor jeg skal begynne, hva jeg skal innlede med for å oppnå den nødvendige kontakt for å regne med Deres forståelse av den følgende utvikling.

Jeg finner det nødvendig av den grunn å placere mitt personlige forhold i centrum for begivenhetene for å få en naturlig utvikling, og ber Dem på forhånd unnskylde en kanskje noe påtrengende jeg-form og at framstillingen faar ett - til en viss grad - selvbio-grafisk tilsnitt.

Jeg er født i 1896, solgte meg inn i NS. I 1933, kan ikke benekte at jeg alltid har hatt en viss ideologisk dragnig. Har vært med på å grunnlegge kvæderbevegelsen i Norge, berer ett av forbundets høyeste utmerkelser, aktiv medarbeider i den kr. ungdomsbevegelse "s"v". Mitt livsøye er absolutt kristelig-pasjonal sosialt. Har siden 1924 sølatt aktivt i det politiske

liv som medlem av Fris. Venstre. Var fra 1924 til 1933 sekretar i min bys "Borgerparti", en sammenslutning av K. og Fris. V. Jeg forste i disse 9 aar alle valg for denne partisammenslutning. I mitt virke kom jeg all politisk virksomhet paa nært hold. Jeg skal ikke nærmere gjøre rede for mine erfaringer i den tid, men det gikk saa vidt at jeg i april 1933 følte jeg maatte ut av det. Jeg ba meg fritatt som sekretar og strøket som medlem. Det politiske livs virkelighet sto i et høyst ugunstig forhold til mine tanker om begrepet "politikk" i ideell forstand. Jeg saa flette inn at jeg i aarene fra 1924 og oppover, offret meget tid paa filosofisk, samfunnsvitenskapelig og sosialøkonomisk lesning. Jeg merket dog ingen større politisk innsikt i de viktigste politiske prinsipper hos de menn som sogar raket høyt paa den politiske stige, og det verste av alt, ogsaa svært lite av god vilje og idealitet.

Trass i at jeg i min skuffelse hadde lovet meg selv: "aldri mere politikk", ble jeg tiltalt av Quisling oppfordring til Nasjonal samling og av NS. program. Her fandt jeg paa mange maater mine egne tanker igjen og et syn stemmende med mitt eget kristelige-nasjonale-sociale. I tillegg til min egen personlige skolering brakte Q.s artikler og taler meg fram til full politisk bevissthet. Jeg tør jeg gjennom aarene ble ganske grundig politisk skolert. Partiet eller "Bevegelsen" som de dengang kaldtes, var idealistisk preget og stillet store krav til medlemmenes offervilje og uegennytte.

Jeg var paa dette tidspunkt (i 1933) selvstendig forretningsmann (fra 1928) etter i en rekke aar ha virket som revisor i bank- og forretningsvirksomhet samt i kommunen og kommunale institusjoner.

Da de dramatiske begivenheter inntraff i 1940 var jeg allsaa medlem av NS. De som var medlemmer da sto i en helt annen stilling enn de som ikke var medlemmer paa det tidspunkt. Alle andre kunne "vente og se" - de begivenhetene utvikle seg, holde standpunkter flytende osv. Det faktiske medlem maatte finne standpunktet hurtigst mulig - det var et kategorisk enten/eller som en hurtigst mulig finne avgjørelsen i.

Jeg kan fortelle Dem at jeg var meget energisk i det aa bringe saa vidt mulig de faktiske forhold paa de rene. Jeg har i det forsvarskrift jeg har utarbeidet til Byretten punktvist gjort rede for de grunne som var avgjørende for meg. Denne framstilling ville bli alt for lang om jeg skulle ta det hele med her. (Hvis saken interesserer Dem utover dette, skal jeg dog med glede tilstille Dem denne begrunnelse bygget paa det som for meg saa ut som faktiske forhold.)

Konklusjonen blev allsaa for meg, at medlemskapspliktens forteettelse var en nasjonal plikt. Jeg ber Dem som bakgrunn ta i betraktning at jeg i en rekke aar hadde vært politisk vaaken, jeg kunne lett følge den politiske utvikling og danne meg min mening. 9. april 1940 kom som en bekreftelse av det jeg paa forstand maatte se som resultatet av utviklingens gang. De som ikke det, var i første rekke de som "vakt skulle være".

Stille
42
som intel og gjorde intel, brasse i avvarer fra var til-
bake og en ganske sterk opinion i fellet. Jeg hadde - for
se at det omvendt - mistet enhver tillit til Norges
styrende menn. Fra den annen side stod Galting med sine
syn hadde fått rett av utviklingen selv, og hvis personlig
het hadde seg over de fleste. I den forbindelse ble det
måtte holdpunkter for et standpunkt. Isteden for å
til alt som kunne bidra til klarhet. Jeg skulle ha
paa mange uaknufordige paastander fra de runde myndighets-
paastander hvis uhelderhetsfaktoren ofte sydelig og paa
stedet kunne paavises. En svikende tillit fikk dermed
liten sjanse til en styrke. Utvaldene og bestyrelsingene
mot G. gjorde intel inntrykk paa meg under disse forhold.
Simpelhet var jo gjennom senere legalisert som politisk
kampmiddel og G. hadde saavidt ikke godt klar av som i de
aar han var fram som politisk partifører. Jeg hadde ogsa
som minnes det engelske ordet: "Det lykkes som vanlig un-
der en krig, er sannheten".

Jeg fortsatte allena mitt medlemskap. Høsten 1945
ble jeg ansatt som en av de stilling i Ervoldslansettelse. Det
trengtes folk med erfaring og interesse for arbeidssaker
de. Jeg tok stilling der for kr. 7.000,- per aar + 10%
pensjonsinnskudd, og overdrog min forrettning ved salg til
en annen. Han kjante i første driftaar kr. 10.000,-. Jeg
flyttet til Oslo, hvor jeg for en skolestare og skilte min
stilling, maatte skaffe paa med kr. 5.000,- i de 2 aarene.

Jeg ble arrebert 15. mai 1948 og oppga i min for-
klaring, stillingen i AT og 2 mindre partihverv uten at noe
at som av dette stred mot noen lov eller annen annen grunn
laget for arrestasjon og tilfelle. Jeg blir innledningsvis
slett, men lovlatt etter 6 maneder. Jeg hadde da langvarig
løse i begge lunges og ble dessuten rammet av et tilbake-
fald i en organisk nervesykdom jeg tidligere hadde paa
meg ved overarbeide. Krigstidens mange manglende
mannedslange sult paa toppen, maatte gi dette resultat.

Tiltale er utferdiget til Oslo byrett og omfatter
min stilling i AT og de 2 partihverv. Straffeapastanden
kjenner jeg ikke, men innadragningspaastand om kr. 25.000,-
foreligger.

Hva det tilslutt vil føre til vet jeg ikke. Jeg kan
som eks. berne at min sønn som i skole for meg, forsvik
uten pastrykk, meldte seg inn i ung alder, fikk 2 1/2 aar
og kr. 18.000,- i innadragning for at ha arbeidet i en part
tistilling i sitt fag som fotograf. Han tilbringer paa ti-
den paa liebu mens hans kone og 2 barn (5 aar og 1 1/2 aar)
vegeterer som det best lar seg gjøre uten inntekt og fami-
lieforsørger. Om 1 aar skal han "opptas i samfunnet igjen"
uformuende, uten inntekter, uten uten stilling og uten ut-
sikt til at faa noen og med en gjeld paa kr. 18.000,-.

Jeg har ikke nevnt noe om fobgelsoppholdet, hvordan
det arbet seg særlig i den første tid, har ikke være ubien-
lig andre som de som med vilende og vilje vil holde seg u-
villende om det.

Det er en ikke lenge 2 aar siden jeg ble sviknet
fra enhver mulighet at skaffe meg arbeid eller inntekt til
livets opphold. Saar jeg engang blir drept - naar det kan
bli vet jeg allena ikke - har jeg alt "sænt" mistet 2 aar

Stifte
*2-
Saa intet og gjorde intet, trass i svarer fra nar til-
bake og en ganske sterk opinion i Folket. Jeg hadde - for
aa si det omsvulst - mistet enhver tillit til Norges
styrende menn. Paa den annen side stod valsing hvis man
syn hadde falt rett av utviklingen selv, og hvis noe slikt
het hadde seg over de fleste. I den henseende til de
sakte helderpartier var et standpunkt, istad jeg gikk
til alt som kunne bidra til klarhet. Jeg skapte beredelse
paa mange uansvarlige paastander fra de gamle myndigheter,
paastander hvis gyldighet ofte eravlikkelig og som
skadet kunne praevises. En avvikende tillit fikk derfor
lite sjans til aa styrkes. Hifaldens og beskyldningene
mot Q. gjorde intet inntrykk paa meg under disse forhold.
Simpelhet var jo gjennom aarene legalisert som politisk
kampmiddel og Q. hadde svartet ikke godt klar av dem i de
aar han sto fram som politisk partifor. Jeg hadde og-
saa minnet det engelske ordet "Det første som oppgis om
der en krig, er sannheten".

Jeg fortsatte alltsa mitt medlemskap. Hosten 1943
ble jeg ansatt som aa en stilling i Arbeidskassen. De
brøstet folk med offering og interesse for ungdomsarbeid
de. Jeg tok stilling her for kr. 7.500,- pr. aar + de 2
pensjonsinnskudd, og overdrog min forretning ved salg til
en annen. Han tjante i første kriftpaar 10.000,-. Jeg
flyttet til Oslo, hvor jeg for aa skaffe meg en offentlig
stilling, maatte kjøpe paa meg kr. 6.000,- i de 4 aarene.

Jeg ble arrebert 19. mai 1945 og oppga i min for-
klaring, stillingen i A og 2 mindre partiverv uten aa sse
at noe av dette stod mot noen lov eller kunne danne grunn
laget for arrestasjon og tiltale. Jeg blev inddratt i feng-
slet, som isolert etter 4 maanedes. Jeg hadde da tuberku-
lose i begge lungene og ble derfor rammet av et tilbake-
fall i en organisk nervesykdom jeg tidligere hadde paedrat
meg ved overarbeide. Kriftpidens mange kost med fengsels
maanedslange sult paa toppen, maatte gi dette resultat.

Tiltale er utferdiget til Oslo byrett og omfatter
min stilling i A og de 2 partiverv. Straffepaagtaanden
kjenner jeg ikke, men inndragningepaestand om kr. 25.000,-
foreligger.

Hva det tilslutt vil føre til vet jeg ikke. Jeg kan
som eks. nevne at min sønn som i aktelse for meg, forøvrig
uten paetrykk, soldte seg inn i ung alder, fikk 3 1/2 aar
og kr. 12.000,- i inndragning for aa ha arbeidet i en part
bistilling i sitt fag som fotograf. Han tilbringer paa ti-
den paa Liebu mens hans kone og 2 barn (3 aar og 1 1/2 aar)
vegeterer som det best lar seg gjøre uten inntekt og fami-
lieforsørger. Om 1 aar skal han "opptas i saafunnet igjen"
uforsuende, uten inntekter, uten uten stilling og uten ut-
sikt til aa faa noen og med en gjeld paa kr. 12.000.-

Jeg har ikke nevnt noe om fengselsoppholdet, hvordan
det artet seg særlig i den første tid, har ikke vare ukjent
for andre som de som med vitende og vilje vil holde seg u-
vite om det.

Det er aa ikke lenge 2 aar siden jeg ble svaksomt
fra enhver mulighet aa skaffe meg arbeid eller inntekt til
livets opphold. Naar jeg engang blir dekt - naar det kan
bli vet jeg alltsa ikke - har jeg alt "sonet" mindst 2 aar

hvorav de 6 måneder i fengsel vil bli godskrevet meg i min endelige straff, mens den øvrige tid - minst 12 år - jeg har måttet leve som patient og rehabilisert uten rett og mulighet til arbeid og inntekt p.g.a. 1. at jeg ikke er sunt og derfor ikke har søket og derfor ikke kan "tas opp i samfunnet igjen" og 2. sykdommen, som vanligvis i disse saker vil bli fullstendig overrett.

Jeg skal ikke innlate meg på å skildre situasjonen, men kanskje De, hr. Professor, med litt fantasi kan tenke Dem hvordan min og min fremtids nætid og fremtid fortjener seg.

La meg så nevne noe om det "rettsoppgjør" som ifølge avisene skjer "med en verdighet og en rettskjenning som tjener det norske folk til ære", og hvor "likhet for loven" hevdes å være det bærende prinsipp.

Vi står her overfor det største lotteri som har vært etablert i dette land og hvor innsatsen er menneskeskjebner i tusentall. Det er et lotteri med en hel rekke ubestemmelige og ukjente faktorer. Jeg skal nevne noen av faktorene:

En mann var medlem av NS. da "freden brøt løs". Det spørres da om: har han noen personlig uvenn, noen rival, noen konkurrent, har han ved egen dyktighet distansert noen annen på arbeidsplassen, har han hus eller leilighet andre vil ha, har han formue eller eiendeler som andre misunner ham, fått en stilling andre vil ha?

Den offentlige oppfordring til angiveri som utgikk i 1945 setter på slik bakgrunn en hel rekke mennesker i aksjon og innsens virksomhet. Og alle, hver for seg eller i fellesskap, berer ved til baallet. Har han sagt noe, gjort noe, antydde noe som bør bringes til politiets kunnskaps? Eller er det ikke enn at den har sagt at han har sagt osv?

Beste faktor er kriminalassistenten, mere eller mindre gløgg, med mere eller mindre nevngjerrighet, bevisst eller ubevisst eller mindre hat, energi og oppdrift. Deretter kommer politifullmektigen hvis innsats står i forhold til hans utstyr av de samme egenskaper og ønsket om å gjøre karriere i embedsverket. Deretter, statsadvokaten på samme måte, aktor og dommer eller dommere, og tilslutt den høist vilkårlige faktor, de lege meddommere. For alle gjelder det samme og dertil det viktige spørsmål: Har de sittet på Grini, Berg, Sachsenhausen osv. eller har de ligget på skauen, vært i Sverrige eller i England, har de gjort karriere som de mener seg tjent med eller ikke på de siste to årene, har de mølet sin egen kake under krigen eller mesket sin egen buk, har de elektninger skadet i NS eller ikke, har de vært profiterer, bygherarbeider eller debattører under krigen i 1940?

De vil kanskje innvende at disse faktorer er så mange og så ut så helt forskjellige uheldig som bidrag til resultatet at de vil kunne virke gjensidig opphevelse. Det kan muligens ha hendt, men resultat er allikevel sløp. Men tenk Dem da resultatet naar det allerhele ikke gjør det.

Vært som faktor i en eller annen av de foran nevnte egenskaper, er de jeg vil kalde "angstbilitere". De hvis "nasjonale samvittighet" under nazistenes fershold man sier at være av tvilsom art: professorene, tyskerarbeidere - som ogsaa som regel er medlemmer av LO og Arbeiderpartiet -, dessertierene, de fanger fra krigstiden hvis holdning i fangeleirene sto tilbake at merke, de som bar kappen paa begge skuldre, de som helt til 7. mai 1945 ville "vente og se". Erfaringene har vist at dessertierene fra 1940 og tyskerarbeiderne er vært. For dem er tiden inne til under "rettsoppgjøret" at demonstrere sin over alle grenser rekende patriotisme og forselaar ofte forheyelse av baade allors og demmerens paastann og innstilling. "Det gjelder at faa ramme paa de svinn", er en replikk som gjør seg godt naar den sanne fedrelandskjærlighet og patriotisme skal maales.

Eller vært virker det naar dessertieren fra 1940 som da rønte fra sin plikt, stitter som domsmann for den unge landmann som ikke gjorde det og som senere, som frivillig, reiste fra sist og sine og var villig til at gi livet der han mente fedrelandet krevet det. En slik dessertier maattet at faa sin kvinnelige partner med paa en oversteens den juridiske domsmann (formannen) i en høiere straffesannethelse for en ung frontkjemper.

I det hele tatt, aldri har mindreværdighetskomplekser faatt slik anledning til at utfolde seg som under "rettsoppgjøret". Siden jeg er inne paa dette, jeg tror i det hele tatt at det finnes bare ytterst faa i vårt land som i denne situasjon egner seg som dommere over andre for forhold under krigen. Hvor tror de det nødvendige kvanta sann objektivitet finnes til at alverdlige hverv? En ikke helt personlige forhold spiller inn, tar de politiske sin plass. Hvordan det enn forholder, alle starr overfor politiske motstandere og det er at kjent atk hvordan politiske felelses kan bringe nordmenn i affekt.

Jeg skal nevne noen eksempler paa dommer: Vært 3 dommer for samme tiltale i samme by. Rapport til politiet om patreiff av rønte russiske fanger. Den første fikk 10 aars tvangsarbeid i 1945. Vet de hvordan "straffetvsnalingen fandt sted? Jo, en flokk jurister sat sammen "i godt lag" og bestemte at han maatte faa i aar for hver kilometer han maatte øykle for at nar landmannen med sin rapport. Kartet viste at det maatte bli 10 aar! Vedk: var passiv NS-medlem.

2 bredere ble for samme forhold frikjent. De var ikke medlemmer av NS. Dette var i 1945.

Den tredje dom ble ugyldt i aar og gjaldt ogsaa at passivt medlem. Han fikk 95 dage som ansales sonet ved den utholdte varstekt. Det var altsaa 1 1/2 aar etter første dom og med en annen rettssammensetning. Den første dom er senere av høyesterett nedsett til 4 aar.

Men allikevel: refleksjonerne - -

Frontkjemperne fikk i 1945 7, 8 og 9 aar for det som kammeratene faar omkring 3 aar for.

En mann ble dømt som "angiver" for at han tilslutt meldte til politiet om noen rampegutter som gjentagende knuste hans vindusruter. En over 60 år gammel enslig kvinne har fått tiltale for "angiveri" fordi hun tilslutt i nervesvekket tilstand ba om politiets beskyttelse mot en mann som truet henne på livet. Hun er ikke dømt bunnas men hendes eksistensmåler ble tatt i juni 1945. En annen kvinne, eldre og uten aktiv innsats, blev dømt til 4 måneders fengsel. Da man gikk dommeren på klingen for å få vite hvordan han kunne gi henne denne dom, svarte han at "han ikke likte ansiktet hennes."

Jeg er ikke jurist, men jeg har dog kjendskap til at forutsetningen for feldelse for forbrytelse uungjengelig er den at vedkommende med vitende og vilje har begått forbrytelsen, og at han først og fremst var klar over at det var forbrytelse. Forbrytelse er det naar en bryter gitt, kunnngjort og gjeldende lov med vitende og vilje. Jeg skal komme inn på Landvikanovningen siden, jeg vil bare her slå fast at de her nevnte forutsetninger, ikke i svært mange tilfælde har vært tilstede. De rettsforhandlinger jeg har hørt om og de dommer jeg har lest, bekrefter at dette er en uungjengelig forutsetning. I den første tid var dette spørsmål ganske dominerende i rettsforhandlingene. Som regel med negativt resultat. Men saken var jo reist - ikke for å gjøre rett - men for at vedkommende skulle kjennes skyldig og dømmes til straff. På grunn av hvilket resultat det enn forelå i retten om det skjedde, inneholder dog dompremissene den påstand at retten anser det bevist at tiltalte var klar over at han handlet lovstridig. I den senere tid har retten etter alt å dømme funnet det pinlig gang på gang å la dompremissene påstander som strid mot fakta. Men spørres det som regel ikke, men dens betingende og nødvendige påstand anses uten videre.

Naar retten settes og lededomerne tar plass står en som regel i disse saker overfor et allerede gitt resultat. Resultatet av angiverens, krim. assistentens, politifullmektigers og statsadvokatens felles anstrengelser som tilsynelatende allerede foreligger som dompåstand. Leddommernes innvirkning skjer ut fra de forutsetninger jeg foran har nevnt. Vanlig rettergangs praksis er den at aktors straffepåstand først legges fram etter at alt er så vidt mulig belyst i retten, tiltalte og vitnene hørt osv. Dette er ikke praksis nå. Alt er tilsynelatende avgjort på forhånd av statsadvokaten som er siste og høyeste instans, på grunnlag av alle de fra politiets og angiverens side frambrakte + faktorer for tiltalte. Det skal her bemerkes at statsadvokaten naar det gjelder by- og hærretter ikke er tilstede under rettsforhandlingene, akkurat en eller annen sakfører opptrer på hans vegne. - Det forhold jeg her sikter til repeter seg stadig da det ikke er helt sjelden at en ulykkelig aktor overfor tiltalte selv eller andre beklager at han ikke kunne avvike fra statsadvokatens påstand. Det er tilsynelatende forbundet med en viss risiko ikke å følge innstillingen fra en som ikke er tilstede i retten og som har bygget sin påstand bare på sitt kjendskap til en side av saken.

Untagelsesvis skjer det normale at aktor nedlegger en påstand som står mere i samsklang med rettsferdighetsreguleringens resultat. Selvfølgelig skjer det også at retten ikke har påstanden tilfølge og avviser en etter dens mening riktigere dom.

Dessa unntagelser er dog som sagt sjeldne. Selve påtalemyndighetens spiller i dette "rettsoppgjret" en langt større rolle enn i saker i alminnelighet. Påtalemyndigheten er selve makthaverens organ og den finner seg ikke i store avvikelser fra sin påstand for dommen ender til høiere innstans. Når man da kjenner de unge dommerfullmektigers frykt for å felde en dom som blir påanket av påtalemyndigheten og derved bringes et skår i deres prestisje til skade for karrieren og av frykt for pressens misferdslede brel ("De skal vokte seg vel for å gå på tværs av folkemeningen", skrev en avis forleden) og til slutt den almene tvil og vedkommendes gamle patriotisme, så har en den fulle forståelse av situasjonen. I et distrikt jeg kjenner er det nå anses som en lykke å bli sent av sakskriveren selv framfor av fullmektigen som vanligvis gjør det. Sakskriveren er en uavhengig mann nær aldersgrensen og ferdig med sin karriere. Fullmektigen har karrieren foran seg og frir samtidig til embedsverkets muligheter, pressens hensynsløse og notens sympati.

Jeg henviser til prinsippet: "likhet for loven."

Pressens forhold skal bli behandlet senere, men det var i ett av disse nevnte unntagelsestilfeller at dommerne i Oslo måtte gi en offentlig påtale av pressens forhold. Referensene var tilstede i en sak og fikk tiltalebeslutningen og harte aktors innlegg, som begge ble gjengitt i avisene. Etter et par dage refererte dommen som etter alminnelig patriotisk mening sto i misforhold til den omfattende tiltalebeslutning og aktors overspendte innlegg i referensenes forsterkede gjengivelse. "Aftenposten" laget en flau redaksjonell artikkel om saken og beklaget at referensene hadde meget å gjøre og derfor ofte måtte innkrenke seg til å referere tiltalebeslutningen og aktors innlegg. - Enhver vil forestå hvor galt dette er, spesielt når det tales saa meget om pressens plikt til å veilede på objektiv måte. Men ogsaa dette er et middel til å påvirke opinionen. Tiltalebeslutningen står i disse saker nesten alltid i strid med fakta (hvordan den er blitt til, har jeg tidligere skildret), hertil kommer den vanligvis praksis at aktors innlegg gaar ut på å framstille alt i værste mening og gi en mest mulig drastisk skildring av "forbryteren". Norsk rettspraksis er som kjent en drakamp mellom aktor og forevarer hvor begge opptrer med forsterkede ordslag. Mens de vanligvis står noksa likt har aktor alle fordelene i disse saker og nyter rettens særlige beskyttelse. Derfor er det ogsaa forevarenses temmelig vanlige replikk naar vi har en deres assistanse: "Vi kan desværre gjøre saa lite for Dem." Det hjelper oss altså ikke saa meget at vi "spist kan velge vår forevarer", som De hevder.

Ja, hr. Professor, dette blir langt, men jeg kan ikke unnlate ogsaa å replisere til Deres artikkel. De spør om "rettsoppgjret" kanskje er forfeilet? En saa da

uparret: "Hva er "rettsoyngjærets" hensikt?" Min, og jeg
 tør si titusener av mennesker i vårt land - ogaa uten-
 for N.S. - begynner etterhvert å forstå den samme hensikt.
 D.v.s. de slik direkte fannede har stort sett helt fra før-
 ste stund vært klar over hensikten. Men først litt en lak-
 sviknerådning. Den har nødvendigvis i sin redaksjonelle
 utferding søpt sin egen lovstridige eksistens, dens grunn-
 lovstridige tilbakevirkning, idet det jo må hete at den
 som etter 9. april 1940 - eller hvilken dato som er fast-
 lagt - "har vært" medlem o.s.v. Og det an "ha vært med-
 lem" skal anses "dette blånke" å være ensbetydende med
 med å ha "distant fienden i raad og daad". Altsaa den
 "som har vært medlem" skal dømmes for landsvik. (Landfor-
 ederi). Det vanlige i en lovform er jo det at den som "gjør
 seg skyldig i" osv. dømmes for dette og ikke for noe annet

En lovs hensikt er ikke i første rekke å ha noe å
 gjøre etter, den primære oppgave er å tjene som veiled-
 ning for folkets liv, noe borgerne har å sette seg etter.
 Den første betingelse er derfor at den eksisterer, fore-
 ligger på forhånd. Det alminnelige er ogsaa å se lov-
 forfatternes og de eventuelle lovbrytere er ukjente for hver
 andre, d.v.s. ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ de siste
 kan ikke forutsettes for de første har gjort sitt verk, da
 det ikke kan være lovbrytere for loven eksisterer.

Landsviknerådningen eksisterte ikke. Den ble brakt
 til verden i delgenial av en politisk setpart. Her sitter
 bestente mennesker og lager "lov" for å ramme andre kjøn-
 te og bestente mennesker ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ på en bestent
 og saktet måte. De så som skulle ramme kunne ikke en-
 gang under lovens tilblivelse fri seg fra dommen. De var
 lovbrytere så "loven" så dagens lys, uavgjøelig uten
 sjans til å bli lovløse. Da den heller ikke ble kann-
 gjort for folket på den for loven bestente måte, kunne
 heller ikke de som ikke var det, men som heller ikke en-
 sket å bli lovbrytere forhindres i å bli ~~xxxxxxxx~~ det.

Men det essentielle er det som aldri kan hende i
 lovgivervirksomheten at lovforfatterna vet hvem de skal
 ramme med loven, og ramme den nettopp slik som de i sin
 hatfulle innstilling helst vil. Jeg er - som vietnokk
 foran sagt - ikke jurist og har ingen styrke i å behandle
 juridisk materie. Mitt syn på saken er altsaa ikke et ju-
 ridisk syn men et rent logisk. Deres kollega, hr. profes-
 sor Jon Skeie, vil lettere og med større autoritet gjøre
 rede som vel i sin tid alminnelig vil bli betegnet som det
 største lovbrudd i vårt land.

Bograpot "landsviknerådning" eller noen lov som kun-
 ne ramme mitt forhold var meg ukjent. Etter i maanedes opp-
 hold i fengsel søkte jeg fengselspresten og spurte på
 hvilket grunnlag jeg var fengslet. Jeg skulle dømmes, så
 han. For hva og etter hvilken lov, spurte jeg. Etter norsk
 grunnlov, sa han. Men grunnloven er så ikke noen alminne-
 lig straffelov, sa jeg. Dermed sto han fast. Noen "land-
 sviknerådningen hadde heller ikke han, så gode nordmenn
 noe kjennskap til. Det viste seg jo siden at jeg, ironisk
 nok, skulle dømmes på tross av grunnloven. Etter å ran-

"Dagens lys" er selvsagt feil anvendt her. Den var født i
 mørket og var en mørkets gjerning. "Dagens lys" så den jo
 jo først å freien brøt løs.

Minners forslag fikk jeg av en av fengselets høyeste funksjonærer, forkynt appellutvalgets forkastelse av min anke over fengselangskjennelsen. I dokumentet sto det at jeg var siktet etter "landsvikarordningen". Hva er det for noe, sa jeg, kan jeg faa se den? Jeg vet ikke hva det er og har aldri sett eller hørt noe om den, fikk jeg til svar hvoretter han laaste meg inn i cellen igjen.

Saa var det altsaa hensikten med "rettsoppgjøret". Da jeg sat fengselet hendte det at jeg protesterte mot et eller annet i behandlingen eller gjorde noen rimelige menneskelige krav gjeldende. Det noksaa allminnelige svar var da: Saann var det da vi satt inne ogsaa, "eller, "dere tok ikke slike hensyn til oss". Jeg forklarte at jeg ikke akkurat hadde staatt i noe slags forhold til noen, hverken i fengselet eller utenfor, hadde ikke skadet noen eller fornektet noen deres menneskelige rett og saa spurte jeg: "Har De for Deres vedkommende vart utsatt for noe da?" "Nei, men andre." "Det er altsaa slik aa forstaa da" sa jeg "at De skal hevne Dem paa meg for det andre enn jeg har gjort mot andre enn Dem?" Det lot til at det var slik det forholdt seg.

Jeg mindtes dette da jeg leste Deres artikkel i "Aftenposten", hvor De nevner "Rinnan, Schetelise mordere, Greece osv.". Er det Deres mening at "rettsoppgjøret" hensikt er at titusinder av Deres landmenn skal paa seg skylden for og straffes for disse menneskers handlinger, etterat de selv har sonet dem med sitt liv. De skal straffes som ikke engang ante disse menneskers eksistens? Vi kunne alt skrive 1946 for jeg hørte noe om disse mennesker og deres gjerninger.

En kjent sakfører besøkte en tidligere ven i fengselet, det var spørsmål om ham som forsvarer. Den fengselet spurte da hva alt dette skulle bety. "Ja, Du vet vi har saa meget aa hevne", sa han. Dr. Scharffenberg betegner det rett fram som hevn. (Se hans artikkel "Tanker ved selhvert" i "Morgenbladet" før lille-julaften eller julaften 1946.)

Det foreligger noksaa mange offisielle versjoner om hensikten, men de er saa uoverensstemmende at de viser vanskeligheten med aa dekke den faktiske. Det heter f.eks. at det er "for at det skal lages skikkelige mennesker av Dem". Det er særlig dette og lignende som er den komplett uforsvarende og særlig lavtstaaende hops selvgode og fari-selske argument. Riksadvokat Aulie uttalte noe til avise-ne en gang, som i alle fall hørtas logisk ut. Han sier at det skjer for at folk skal forstaa at det i en alvorlig situasjon som under en krig, gjelder det aa vise loyalitet og disiplin overfor landets myndigheter. Hensikten skulle altsaa vare aa statuere eksempel. Man pdelegger altsaa idag titusinder av mennesker liv i haap om en gunstig fram-tidsvirkning. Dette med loyalitet og disiplin mot myndig-heter kan da la seg høre, dog man den uttrykkelige forut-setning gjelde at disse myndigheter gjør seg fortjent til den for loyalitet og disiplin nødvendige tillit. I denne sak staar vi igjen paa det allminnelige forhold i livet, forholdet mellom årsak og virkning. I dette tilfelde slaar man ned paa virkningen, og det fatale er jo at det er års-aken selv som slaar.

Men bak frasen om "nødvendige og generalpreventive hensyn" som offentlig versjon, dekker da den saakalte tenkende del av befolkningen sin dørlige samvittighet? Vi ser et naturlig menneskelig trekk av ond samvittighet for hver gang, og stadig oftere gjentatt, dette med "nødvendige og generalpreventive hensyn" føres i marken. Dermed skal liksom alt være sagt. Åsa bringe en smule saklighet inn i saken er utelukket.

Hr. Professor! De må da vel som tenkende menneske være oppmerksom på at De vis a vis oss står overfor den til denne dag siste følgerikning av norsk politikk fra år tilbake? Nødvendighet og rettferd skulle tilsi at ansvaret for den ulykke som er overgått vårt folk blir brakt på det rene. Men naturlig og rettferdig vil det først være når en begynner ved begynnelsen og ikke starter seg over det siste resultat av en logisk utvikling. Jeg mener at skyldspørsmålet må bringes på det rene fra begynnelsen og framover, slik at hvert følgende ledd forsyndelse sees i relasjon til det foregående og frites i den utbredning det ene er en følge av det annet.

Alene dette vil bringe alt og alle i det rette lys under begivenheternes utvikling og kunne stas for historiens del. Jeg anser det utenkelig at ettertiden vil godta dette overgrep på naturlige følger av kiente årsaker, mens ansvaret selv går fri. Denne evade - som jeg tillater meg å kalle demokratisk vrøvl - om at vi alle - hele folket, er skyldige i det som har hendt. Denne folkebløt skyldighet skulle - etter det jeg ha forstått - bestå i at folket selv hadde valgt de menn som førte det i ulykken. Demokratiske politikere må etter dette være bevislig ansvarstfrie. Men hvilken logikk er det da i dette at de som ikke har valgt den, som også på et meget tidlig tidspunkt advarte mot den, og sist, ikke fandt det foroverlig, ikke nasjonalt betryggende og ikke hadde tillitt nokk til følge den, skal straffes. Logisk og riktig er det, at det med slike betraktninger er det bare i våre rekker å helt uskyldige finner.

Skulle noe være på plass i denne tid måtte det være at det av "generalpreventive hensyn" slanes fast hvordan en regjering skal regjere for at folket med tillitt skal følge den og ansvarlige myndigheters faktiske ansvar for den ulykke det fører folket opp i. De vil kanskje innvende at det skjer. Javel, Grankeingekomiteen skal jeg også komme inn på, men jeg vil spørge - hvis de tar denne institusjon alvorlig - hvorfor begynte de ikke med den?

Jeg må nå komme inn på noe som jeg synes det er meget viktig å få fastslått. Fedrelandskjærlighet, nasjonale følelser og "nasjonale instinkter" knytter seg ikke utelukkende til politiske organer eller saakalte "styrrende menn". Og det blir det absolutt ikke når disse organer, disse menn, gjennom liv og gjerning leverer bevis for at det som virkelig er objekt for oss kjærlighet, folket og landet, ikke har deres interesse og kjærlighet og at de gleder de er satt som voktere av på folkets vegne. Ikke vokter man prinsipal for snorre egoistiske og partipolitiske hensyn og leder "vabangue" med folkets skjebne. Det er å prestituere fedrelandskjærligheten å gjøre den identisk med de enkelte menneskers forhold til oss da ikke har tre på og som har sveket folkets tillitt.

"Landsvik" er for oss et fremmed begrep. Hadde det vært reist tiltale mot oss for at vi ikke har vist landets styresmenn vaar tillitt og derfor ikke fulgt dem, ville kanskje ikke noen ha nektet seg skyldige.

Og her kommer jeg inn paa det som idag er mange tusinders mening om hensikten med "rettsoppgjøret". De kan jo inntil videre betrakte det som teori, men med teorien for øye vil de sikkert etterhvert se den som den faktiske virkelighet. Skjønt jeg paa ingen maate staar fast for argumenter for aa belyse teorien, finner jeg det høvelig aa snakke med noen ord av dr. Scharffenberg fra den tidligere oterte artikkel: "De menn som sat med makten i april 1940 og før denne tid, har hver dag de denne bønn: Forlat oss vaar skyld, som vi forlater vaare skyldnere".

Men det gjør de alltsaa ikke. De skyldige vil ikke dare være uskyldige, de vil ogsaa være nasjonalhelter og ha æren. Nygaardsvold fikk jo det og en av de andre mest skyldige blev folkets første mann (stortingepresident) nest etter Kongen. Men skyld og skyldige skal det være og det ble de alltsaa oss. "Rettsoppgjøret" er alltsaa de egentlig skyldiges avledende manøvre. Det er i det hele ikke uøst noen fiende større bistand i daad enn den vaare stat harter ydet ved manglende forsvarsberedskap og uddelt av mobilisering i tiden (Men jeg omsider er kommet til i min beretning kan vi skrive 30. april. Jeg tillater meg derfor paa dette punkt aa henvise til den skriftveksel som finner sted i avisene idag mellom Nygaardsvold og oberst Jørgen Jensen, supplert bl.a. oberst Schjota. Den siste paastaar uten reservasjoner at Nygaardsvold var en av de 4 a 5 mann som bærer hovedansvaret for 9. april 1940 (Jeg leste det i Morgenbl. for 28. april.) Det ser alltsaa ut til at ikke sannheten skal la vente saa altfor lenge paa seg.)

Det kan idag se ut som en ulykke for meg at jeg hadde noen kjendskap til folkerett, det harter med til min politiske lesning. Jeg visste hva begrepet nøytralitet innebærer, herunder ogsaa hvilke forpliktelsener den nøytrale har. Nøytraliteten kan i vaar tids forhold bare være væpnet. En ikke væpnet eller ikke tilstrekkelig væpnet nøytral stat betyr en trussel og en fare for hvem som helst av de krigførende. Begge de krigførende parter ma ha aa grunn til aa frykte at motparten vil benytte seg av den svakt væpnede stats område til angrep paa seg. Dette har de vistnok en saa vidt favnende konsekvens at den som paa denne maate føler seg truet har rett til agripe til foranstaltninger som eliminerer faren.

Med kjendskap til dette og med vaakent øye for utviklingens gang var det ikke mulig for meg aa bite paa de rømte statemakters skrik om overfald paa uskyldigheter. Sannheten er jo den at de samme statemakter paa forhand hadde utlevert landet til en slik skjebne ved sin forevars-politikk. Derfor var det saa usagjengelig nødvendig for den øyeblikkelig aa søke bortledet oppmerksomheten paa egen syndsskyld.

"Aftenposten"s lederartikkel 9. april 1940 om morgenen, hevdet en oppfatning av situasjonen som var i den grad samstemmig med min, at jeg i den saa en bekræftelse paa at mitt syn paa saken var riktig. Idet jeg ogsaa gikk

Stiftelsen for norsk opplysningstjeneste
ut fra a og vel med rette kunne gjøre det - at en ledende hovedstadsavis hadde de beste informasjoner. Jeg vil absolutt anbefale hr. Professoreren aa lese den. Jeg citerer her noen linjer (etter hukommelsen):

"Opinionen baade i Frankrik og England krevet større handlekraft i krigføringen og aktivitet ved frontene. Fienden forholdt seg i ro bak sin Vestvold og lot seg ikke lokke fram. Det var to ting aa gjøre. Enten aa angripe gjennom den sydlige flanke; gjennom Italia, eller den nordlige, gjennom Norge. At de valgte Norge, kommer av at Norge var det lille land og Italia det store. Det var altsaa det mindste og svakeste land det gikk ut over."

Det er, som De forstaar, reaksjonen paa de tallrike krenkelser fra Vestmaktene side som her kommer til uttrykk, den siste og betydeligste var som kjent minuttbegiveningen den 8. april. Men les denne artikkel og, i samme avis, utenriksminister Kohts tale til stortinget den 8de om kvelden. Han hevder det samme med andre ord.

Det forelaa hoes meg ikke den mindste tvil om hvem det var som var nøytralitetsbryteren - Hr. Koht fastholder det forresten i stortinget om kvelden den 8. mai ifølge ovennevnte artikkel - og da krigen kom med raske konsekvensjonelle organer som etterlot seg alt i total forvirring, anser jeg folkerettens og Haagerkonvensjonens bestemmelser som gjeldende rettesnor for folkets holdning. Biskop Berggraves radiotaler virket paa meg som en bekreftelse av min oppfatning. Riktignokk har biskoppen etter freden hevdet at disse og andre ting han hadde sagt, var ord "med dobbelt bund". Men hvem i all verden kan vite om en biskop mener det motsatte av hva han sier. Hvor har hans ord enkelt eller dobbelt bund - og naar er de bundløse?

De som vil søke aa denne objektivt i denne sak, maa ikke glemme aa se tilbake til aarsaken. Hva jeg her har anført om aarsaksforholdet i denne folketragedie er bare fragmenter av aa de ting som skapte en meget vel fundamenterert oppfatning. De kan da vel ikke tro, hr. Professor at de mere hundretusen mennesker det her gjelder, med vitende og vilje og velberaadt hu, har gaatt inn for landsvik? Folkets stilling var blitt slik at hver og en hadde bare seg selv, eget omdømme og egen samvittighet aa raadføre seg med. Det ser ut som de som gjorde det grundigst og mest samvittighetsfullt er varst farne. For meg hadde det vært en særdeles lønnsom affære aa følge parolflokken. Men da min stilling var klar, naadde det ingen paroler fram til meg. Jeg vil i denne forbindelse flette inn, at alene takket være den svært lite respektable undfallenhet overfor den unner krigen herskende terror, og mange høyt egoistiske interesser, er ikke "retteoppgjrets" offere mangedobblt. Det er m.a.o. ikke bare og ikke alltid de gode karakteregenskaper som har skapt alle de gode og ikke minst selvgode nordmenn som idag usedvanlig "rene av hjertet", fordømmer og roper "korsfest"!

Til underholdning og avbrytelse skal jeg fortelle om en: Han var lærer og bokatt i min lille by. Høsten 1940 var det masseutgang paa medlemmer til NS. Denne mann uttalte da til en av vaare medlemmer i forbindelse av hva han burde gjøre: Hadde ikke hr. L. meldt seg inn hadde min innmelding foreligget idag! Hans hat til hr. L.

Når så den andelige "soning" er tilbakelagt blir det igjen å stå støtt på bar bakke, uten arbeid og med en sterkt redusert utsikt til å få noe, da jeg av sykdomsgrunner ikke kan oppføre på det alminnelige marked. Så heldig som jeg var nå kan jeg aldri regne med å bli mye.-

Ja, slik arter altså rettsoppgjøret i Norge seg. Den som skal ha sluppet billig med "bare" 2 år for "landssvik" er uten rettigheter i praksis og praktisk talt uten livsrett i over 4 uten anelse om når det kan bli mulig å delta på normal måte i livet i det hele.-

Jeg ber Dem undskylde denne henvendelse igjen, men vi er nedt til å gjøre de som kan nås og som en kan regne med er lydne for det som skjer, oppmerksom på forholdet.-

Oslo 11. mars 1949.

E r b ø d i g s t